SYSTEMY HANDLOWE MAJĄCE ZASTOSOWANIE DO KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIĘ

W tej nocie tematycznej wyjaśniono, w jaki sposób polityka rozwojowa UE podkreśla znaczenie handlu i koncentruje się na krajach najbardziej potrzebujących poprzez programy zgodne z zasadami Światowej Organizacji Handlu. Przedstawiono ogólny system preferencji taryfowych – porozumienie handlowe zapewniające krajom rozwijającym się preferencyjny dostęp do rynku UE dzięki obniżonym taryfom celnym. Przedstawiono również w zarysie, w jaki sposób umowy o partnerstwie gospodarczym zapewniają preferencyjne traktowanie handlowe państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku.

PODSTAWA PRAWNA

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE):

— w art. 3 ustanawia się wspólną politykę handlową jako wyłączną kompetencję UE;

— art. 207 stanowi, że Parlament Europejski i Rada UE przyjmują, jako współprawodawcy, przepisy dotyczące wdrażania wspólnej polityki handlowej (z zastosowaniem zwykłej procedury ustawodawczej, która umożliwia Parlamentowi i Radzie wspólne przyjmowanie przepisów na równych zasadach);

— art. 218 stanowi, że zgoda Parlamentu jest wymagana do zawarcia przez UE umów międzynarodowych, w tym umów o partnerstwie gospodarczym, oraz ustanawia prawo Parlamentu do bycia natychmiastowo i w pełni informowanym na wszystkich etapach procedury.

HANDEL Z UE A ROZWÓJ

Komunikat Komisji z 2012 r. pt. „Handel, wzrost gospodarczy i rozwój: dostosowanie polityki handlowej i inwestycyjnej do sytuacji krajów najbardziej potrzebujących” odzwierciedlał istotną zmianę unijnego paradygmatu handlu i rozwoju. Choć handel wciąż jest centralnym elementem strategii rozwojowych, w komunikacie podkreślono coraz pilniejszą potrzebę różnicowania podejść do krajów rozwijających się, aby koncentrować się na najbardziej potrzebujących spośród nich, dążąc do zwiększenia synergii między polityką handlową a polityką rozwoju.

Na szczeblu wielostronnym UE wspiera agendę rozwoju Światowej Organizacji Handlu (WTO) zapoczątkowaną w Ad-Dausze w 2001 r. W październiku 2015 r. Unia ratyfikowała porozumienie o ułatwieniach w handlu, zawarte podczas dziewiątej konferencji ministerialnej WTO na Bali. Ma ono szczególne znaczenie dla krajów rozwijających się i pozbawionych dostępu do morza. Na 13. konferencji ministerialnej WTO w Abu Zabi w 2024 r. postanowiono ułatwić proces wychodzenia z grupy krajów najsłabiej rozwiniętych i umożliwić płynne przejście do następnej grupy.

Przyjęta w 2007 r. i ostatnio zmieniona w 2017 r. strategia UE dotycząca pomocy na rzecz wymiany handlowej jest zgodna z Agendą ONZ na rzecz zrównoważonego

rozwoju 2030, Europejskim konsensusem w sprawie rozwoju i Globalną strategią UE. W sprawozdaniu z postępów w zakresie pomocy UE na rzecz wymiany handlowej z 2023 r. potwierdzono, że UE i jej państwa członkowskie są wiodącymi na świecie podmiotami udzielającymi pomocy na rzecz wymiany handlowej. Ich wkład w 2020 r. wyniósł 23 mld EUR, by następnie osiągnąć poziomy pomocy sprzed pandemii, czyli w przybliżeniu 18,5 mld EUR. Stanowi to 42% wszystkich funduszy pomocy na rzecz wymiany handlowej ze źródeł dwustronnych i wielostronnych, co oznacza znaczny wzrost w porównaniu z 33% wkładu w 2018 r. Do oficjalnej pomocy rozwojowej kwalifikuje się około 140 krajów i terytoriów.

OGÓLNY SYSTEM PREFERENCJI TARYFOWYCH

Ogólny system preferencji taryfowych (GSP) UE jest porozumieniem handlowym, które ma ułatwiać krajom i terytoriom rozwijającym się dostęp do rynku UE dzięki obniżeniu stawek celnych na ich towary.

Pierwotnie UE przyznawała jednostronne preferencje taryfowe, aby kraje rozwijające się mogły generować dodatkowe dochody z wywozu z przeznaczeniem na inwestycje we własny zrównoważony rozwój. W ramach reformy GSP przeprowadzonej w 2012 r. system ukierunkowano w większym stopniu na kraje najbardziej potrzebujące, czyli kraje najsłabiej rozwinięte, przy czym utrzymano jego trzy elementy: standardowy GSP, GSP+ i inicjatywa „wszystko oprócz broni".

System GSP miał pierwotnie wygasnąć w grudniu 2023 r., ale został przedłużony do grudnia 2027 r. 28 kwietnia 2026 r. Parlament zatwierdził zmienione przepisy, które mają obowiązywać od 2027 r. Nowe rozporządzenie ma służyć wspieraniu zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społecznego i środowiskowego krajów beneficjentów, w tym poszanowaniu dobrych rządów i praw człowieka, przy czym podstawowym celem jest wyeliminowanie ubóstwa.

A. Standardowy GSP

Standardowy system GSP to autonomiczne rozwiązanie handlowe, stosowane przez UE, by udzielać niektórym zagranicznym towarom jednostronnego preferencyjnego dostępu do rynku UE w postaci obniżonych lub zerowych stawek celnych.

Warunki kwalifikujące do standardowego GSP, który przewiduje obniżenie stawek celnych dla ok. 66% wszystkich pozycji taryfowych, zaostrzono w taki sposób, aby spełniały je jedynie kraje w najmniej korzystnej sytuacji, czyli kraje o niskim i niższym średnim dochodzie. W konsekwencji w latach 2016–2017 znacznie spadła liczba beneficjentów (ze 176 do 23), a kraje zaklasyfikowane przez Bank Światowy jako kraje o wysokim lub o wyższym średnim dochodzie stopniowo straciły dostęp do programu. Od 2025 r. z systemu GSP skorzystało 11 krajów. Wszystkie kraje, które podpisały i ratyfikowały umowy o wolnym handlu z UE, automatycznie przestają korzystać z preferencyjnego traktowania, bez względu na poziom rozwoju.

B. GSP+

GSP+ oferuje konkretne zachęty w postaci znoszenia ceł dla państw podatnych na zagrożenia, które ratyfikowały i wdrożyły międzynarodowe konwencje dotyczące praw człowieka i prawa pracy, środowiska i dobrych rządów. Przewiduje on zerową stawkę celną dla około 66% wszystkich pozycji taryfowych wyznaczonych w ramach

standardowego GSP. Ma zastosowanie do krajów rozwijających się uznawanych za podatne na zagrożenia. System ten jest uzależniony od ratyfikowania i wprowadzenia w życie 27 międzynarodowych konwencji dotyczących zrównoważonego rozwoju, w tym konwencji dotyczących podstawowych praw człowieka, konwencji dotyczących praw pracowniczych, niektórych konwencji dotyczących ochrony środowiska oraz konwencji dotyczących walki z nielegalną produkcją narkotyków i przemytem narkotyków. Konsekwencją niezastosowania się do tych wymagań jest zawieszenie ulg celnych. Na liście beneficjentów znajduje się osiem krajów.

C. Inicjatywa „Wszystko oprócz broni" (EBA)

Inicjatywa „Wszystko oprócz broni" zapewnia na czas nieokreślony dostęp bez ceł i kontyngentów dla wszystkich produktów – z wyjątkiem broni i amunicji – pochodzących z krajów najsłabiej rozwiniętych. W 2025 r. inicjatywa ta obejmowała 46 krajów, w tym 33 kraje w Afryce, dziewięć krajów w Azji, trzy kraje Pacyfiku oraz jeden kraj karaibski (Haiti). Oczekuje się, że w najbliższych latach niektóre kraje korzystające z inicjatywy „wszystko oprócz broni" nie będą dłużej należały do kategorii krajów najsłabiej rozwiniętych.

UMOWY O PARTNERSTWIE GOSPODARCZYM

Umowa o partnerstwie gospodarczym jest umową o handlu i rozwoju między UE a regionami Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Stała się głównym instrumentem promowania takiego handlu w ramach umowy z Kotonu z 2000 r. W 2023 r. UE, jej państwa członkowskie i 77 członków Organizacji Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku ponownie podkreśliło znaczenie tych umów o partnerstwie gospodarczym i zapewnienia ciągłości partnerstwa za pośrednictwem umowy z Samoa, która jest tymczasowo stosowana od 1 stycznia 2024 r. Umowy o partnerstwie gospodarczym są samodzielnymi umowami handlowymi ukierunkowanymi na rozwój, opartymi na kluczowych elementach umowy z Samoa. Są one opracowane zgodnie z zasadami WTO i stopniowo zastępują jednostronny preferencyjny system handlowy UE, ogólny system preferencji taryfowych. Istnieje osiem umów o partnerstwie gospodarczym z 33 krajami. Przyjęte w 2016 r. rozporządzenie ustanawia zasady dostępu do rynku UE dla produktów z państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku.

A. Umowy o partnerstwie gospodarczym z krajami Karaibów

Umowa o partnerstwie gospodarczym z Karaibskim Forum (CARIFORUM), podpisana w październiku 2008 r. i zatwierdzona przez Parlament 25 marca 2009 r. była pierwszą regionalną umową o partnerstwie gospodarczym. Obejmuje 14 krajów karaibskich. Umowa ta obecnie obowiązuje tymczasowo, instytucje odpowiedzialne wspólnie za jej wdrożenie spotykają się regularnie od 2010 r., a jej przegląd jest prowadzony co pięć lat. Pierwszego przeglądu dokonano w 2015 r. W 2014 i 2021 r. przeprowadzono niezależne oceny ex post dotyczące wdrażania i wpływu umowy o partnerstwie gospodarczym. Trwają negocjacje w sprawie umowy o ochronie określonych oznaczeń geograficznych. Więcej informacji na ten temat można znaleźć w nocie „Stosunki handlowe UE z państwami Karaibów".

B. Umowy o partnerstwie gospodarczym z państwami Afryki Zachodniej

W lutym 2014 r. zakończyły się negocjacje w sprawie regionalnej umowy o partnerstwie gospodarczym między UE a 16 państwami Afryki Zachodniej, Wspólnotą Gospodarczą Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) oraz Zachodnioafrykańską Unią Gospodarczą i Walutową. Umowę o partnerstwie gospodarczym podpisały wszystkie państwa członkowskie UE i 15 państw Afryki Zachodniej, z wyjątkiem Nigerii. Aby umowa o partnerstwie gospodarczym mogła być tymczasowo stosowana, muszą ją podpisać wszystkie państwa Afryki Zachodniej, a co najmniej dwie trzecie tych państw musi ją ratyfikować.

Wybrzeże Kości Słoniowej i Ghana podpisały odpowiednio 26 listopada 2008 r. i 28 lipca 2016 r. dwustronne „przejściowe" umowy o partnerstwie gospodarczym. 1 grudnia 2016 r. Parlament Europejski wyraził zgodę i obie umowy przejściowe są odtąd stosowane tymczasowo. Ghana i UE zatwierdziły ofertę pełnego dostępu do rynku i harmonogram zaproponowany przez Ghanę. Kraj ten rozpoczął liberalizację swojego rynku dla produktów unijnych w 2020 r. Proces ma się zakończyć do 2029 r. W styczniu 2024 r. Wybrzeże Kości Słoniowej wprowadziło dalszą liberalizację taryf celnych, intensyfikując wysiłki na rzecz rozwoju i dywersyfikacji handlu dwustronnego z UE, przy czym ostatnie dwa z pięciu etapów liberalizacji ceł zaplanowano na lata 2026 i 2029. Więcej informacji na ten temat można znaleźć w nocie dotyczącej stosunków handlowych UE z Afryką Zachodnią.

C. Umowy o partnerstwie gospodarczym z państwami Afryki Środkowej

Kamerun był jedynym krajem w Afryce Środkowej, który podpisał umowę przejściową o partnerstwie gospodarczym z UE. Umowa weszła w życie tymczasowo 4 sierpnia 2014 r., po tym jak Parlament wyraził zgodę na jej zawarcie w czerwcu 2013 r.

Środkowoafrykańskie organizacje regionalne pozostają w regularnym kontakcie z UE w związku z przystąpieniem innych krajów Afryki Środkowej, ale dotychczas nie podpisano żadnej regionalnej umowy o partnerstwie gospodarczym. Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronie dotyczącej stosunków handlowych UE z Afryką Środkową.

D. Umowa o partnerstwie gospodarczym z państwami Afryki Wschodniej i Południowej

Afryka Wschodnia i Południowa obejmuje wyspy Oceanu Indyjskiego (Komory, Madagaskar, Mauritius i Seszele), kraje Rogu Afryki (Dżibuti, Etiopię, Erytreę i Sudan) oraz niektóre kraje południowoafrykańskie (Malawi, Zambię i Zimbabwe).

W 2009 r. Madagaskar, Mauritius, Seszele i Zimbabwe podpisały umowę o partnerstwie gospodarczym, którą tymczasowo stosuje się od 14 maja 2012 r. Parlament wydał na nią zgodę 17 stycznia 2013 r. Umowa jest otwarta dla innych krajów regionu. Komory podpisały taką umowę w lipcu 2017 r. i rozpoczęły jej stosowanie 7 lutego 2019 r. Nadal trwają negocjacje w sprawie rozszerzenia zakresu umowy o partnerstwie gospodarczym, z uwzględnieniem wszystkich kwestii związanych z handlem, np. związku między handlem a zrównoważonym rozwojem, oraz w sprawie stworzenia organów doradczych dla społeczeństwa obywatelskiego i parlamentów. 15. runda negocjacji odbyła się w Brukseli w marcu 2025 r. Więcej informacji na ten temat

można znaleźć na stronie dotyczącej stosunków handlowych UE z Afryką Wschodnią i Południową.

E. Umowa o partnerstwie gospodarczym ze Wspólnotą Wschodnioafrykańską (EAC)

Wspólnota Wschodnioafrykańska obejmuje Burundi, Kenię, Rwandę, Tanzanię, Ugandę, a od 2016 r. Sudan Południowy. 16 października 2014 r. pomyślnie zakończono negocjacje w sprawie regionalnej umowy o partnerstwie gospodarczym. 1 września 2016 r. umowę o partnerstwie gospodarczym podpisały Kenia i Rwanda oraz państwa członkowskie i UE. Regionalna umowa o partnerstwie gospodarczym nie była jednak tymczasowo stosowana, ponieważ nie wszyscy członkowie Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej (EAC) podpisali i ratyfikowali umowę, co jest warunkiem jej stosowania.

W lutym 2021 r. na zwyczajnym szczycie szefów państw EAC postanowiono umożliwić poszczególnym państwom EAC dwustronne wykonanie umowy o partnerstwie gospodarczym UE–EAC, zgodnie z zasadą „zmiennej geometrii". Kenia prowadziła z UE negocjacje mające na celu dostosowanie umowy o partnerstwie gospodarczym UE–EAC do indywidualnego wdrożenia. Umowa o partnerstwie gospodarczym UE–Kenia weszła w życie 1 lipca 2024 r., po tym jak 29 lutego 2024 r. Parlament wyraził zgodę. Pierwsze posiedzenie Rady UE–Kenia na szczeblu ministerialnym odbyło się 12 maja 2025 r. w Nairobi. Inne państwa partnerskie EAC wciąż mogą przystąpić do dwustronnej umowy o partnerstwie gospodarczym. Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronie dotyczącej stosunków handlowych UE z Wspólnotą Wschodnioafrykańską.

F. Umowa o partnerstwie gospodarczym z Południowoafrykańską Wspólnotą Rozwoju (SADC)

Umowa między UE a SADC została podpisana w czerwcu 2016 r. między UE a grupą SADC ds. umowy o partnerstwie gospodarczym, w skład której wchodzi 6 z 15 członków SADC (Botswana, Lesotho, Mozambik, Namibia, Eswatini i Republika Południowej Afryki). Weszła ona w życie tymczasowo w październiku 2016 r., po tym jak Parlament wyraził zgodę na jej zawarcie we wrześniu 2016 r. W przypadku Mozambiku tymczasowe stosowanie rozpoczęło się 4 lutego 2018 r., po tym jak kraj ten ratyfikował umowę. 18 listopada 2022 r. UE i Angola zakończyły negocjacje w sprawie umowy o ułatwieniach w zrównoważonych inwestycjach (SIFA). Parlament wydał zgodę na zawarcie umowy 7 lutego 2024 r. Od 1 września 2024 r. obowiązuje SIFA między UE a Angolą, która stanowi pierwszą w historii umowę UE o ułatwieniach inwestycyjnych. UE i Angola pracują nad wdrożeniem SIFA. 20 listopada 2025 r. UE i Republika Południowej Afryki podpisały pierwsze w historii czyste partnerstwo handlowo-inwestycyjne. Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronie dotyczącej stosunków handlowych UE z Południowoafrykańską Wspólnotą Rozwoju.

G. Umowy o partnerstwie gospodarczym z krajami Pacyfiku

Parlament Europejski wydał zgodę na umowę o partnerstwie gospodarczym między UE a regionem Pacyfiku w styczniu 2011 r. Papua-Nowa Gwinea ratyfikowała umowę w maju 2011 r. Rząd Fidżi zaczął stosować umowę w lipcu 2014 r., Samoa natomiast zakończyło proces przystąpienia do umowy o partnerstwie gospodarczym w grudniu 2018 r., a Wyspy Salomona – w maju 2020 r. 18 grudnia 2024 r. Parlament wyraził zgodę

na przystąpienie do umowy Tuvalu, Niue i Tonga, a 10 września 2025 r. – Vanuatu. Trwają procedury akcesyjne ze Sfederowanymi Stanami Mikronezji, Republiką Wysp Marshalla i Timorem Wschodnim. Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronie dotyczącej stosunków handlowych UE z regionem Pacyfiku.

ROLA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO

Parlament Europejski, jako współprawodawca wraz z Radą UE, kształtuje przepisy dotyczące GSP, dbając o to, aby system ten odzwierciedlał wartości UE.

Do zawarcia umów o partnerstwie gospodarczym wymagana jest zgoda Parlamentu Europejskiego i musi on być w pełni i niezwłocznie informowany na wszystkich etapach negocjacji, zawierania i wdrażania tych umów. Poprzez kontrolę i monitorowanie Parlament dba o to, by umowy o partnerstwie gospodarczym oprócz handlu promowały rozwój.

Notę tematyczną przygotował Dział Analiz i Wsparcia Polityki Zewnętrznej Parlamentu Europejskiego. Więcej informacji na stronie Komisji Handlu Międzynarodowego.

Rasma Kaskina
04/2026